

GDK: 221:624:916

OBLIKOVANJE GOSPODARSKIH RAZREDOV IN KAKOVOST GOZDNOGOSPODARSKEGA NAČRTOVANJA

Andrej BONČINA*

Izvleček

Gospodarski razredi so pripomoček za načrtovanje v gospodarski enoti in območju. Posamezne načrtovalne faze določajo kriterije za njihovo oblikovanje. V gospodarski enoti so razredi oblikovani glede na rastiščne razmere, strukturo sestojev ter gozdnogospodarske cilje. Kriteriji so podrobneje opisani, poudarjena je ustrezna uporaba fitocenološke karte, podani so nekateri pragmatični napotki pri oblikovanju razredov v praksi. Ustrezno oblikovani razredi prispevajo k večji kakovosti celotnega načrtovanja, merilo kakovosti načrta pa je tudi njegova uporabnost.

Ključne besede: gospodarski razred, gozdnogospodarsko načrtovanje, fitocenološka karta, struktura sestojev, kvaliteta načrtovanja, mnogonamensko gospodarjenje

FORMATION OF STAND TYPES (SITE UNITS) AND THE QUALITY OF FOREST MANAGEMENT PLANNING

Abstract

A stand type (site unit, forest type, ecosystem unit) is a tool of forest management planning in a management unit and district. Criteria for the formation of stand types are determined according to planning phases, including site conditions, stand structure, and forest management objectives. They are discussed in detail. The importance of proper use of vegetation maps is underlined. Some pragmatic suggestions for the formation of stand types are presented. Well-formed stand types contribute to a better quality of the whole planning process. The quality of a plan is (also) measured by its applicability.

Key words: stand type (landscape ecosystem unit, site unit, forest type), forest management planning, vegetation map, stand structure, planning quality, multipurpose management

* mag., asistent, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo, 1000 Ljubljana, Večna pot 83, SLO

1 UVOD

Gospodarski razred je pripomoček za načrtovanje v gospodarski enoti in območju. Z njim lahko upoštevamo različne rastiščne in sestojne razmere ter večnamensko vlogo gozda. S pomočjo gospodarskih razredov uveljavljamo kontrolno metodo v gozdnogospodarskem načrtovanju. Primerno oblikovani razredi izboljšujejo kakovost celotnega načrtovanja.

Po sprejetem zakonu o gozdovih I. 1993 se v tem letu pripravlja pravilnik o načrtovanju v gozdarstvu, ki bo opredeljeval vsebino in način izdelave gozdnogospodarskih načrtov, zato je sedaj primeren trenutek za razmislek o oblikovanju gospodarskih razredov. O tem je bilo nekaj že napisanega, vprašanje pa je sprožilo tudi strokovne polemike (KOŠIR 1979; BONČINA 1989; GAŠPERŠIČ et al. 1993; VESELIČ et al. 1993; GAŠPERŠIČ et al. 1994; VESELIČ & GOLOB 1994). Zato je potrebno nekatere stvari ponoviti ali dopolniti in prilagoditi spremenjenim razmeram v gozdarstvu. Pri tem se bom omejil le na raven gospodarske enote.

Že pred dobrimi sto leti, ob začetku načrtnega gospodarjenja, so urejevalci razdelili veleposestniške gozdove na obratovalne razrede. Snežniški gozdovi so bili glede na rastiščne razmere razčlenjeni na sedem obratovalnih razredov, ki so bili označeni s črkami od A do G. Leopold Hufnagl, upravitelj Auespergove posesti na Kočevskem, je razdelil gozdove na tri gospodarske enote. V vsaki je razlikoval enodobne in prebiralne gozdove, sam jih je imenoval sestojne oblike (nem.: *Bestandesform*). Členitev gozdov na obratovalne razrede je bila namenjena zagotavljanju trajnosti donosov. Podobno je bilo tudi v povojnem obdobju, ko je bila vrsta obratovanja še vedno ključni kriterij za oblikovanje razredov. V šestdesetih letih se je v gozdarstvu intenzivno uveljavljala fitocenologija, ki je občutno prispevala k bolj sonaravnemu in ekosistemskemu gospodarjenju z gozdovi. Da bi bili izsledki fitocenoloških raziskav in kartiranj za gozdarsko operativo še bolj uporabni, so fitocenologi oblikovali najprej gozdnovegetacijske oziroma rastiščnogojitvene tipe, kasneje pa še rastiščnogojitvene enote in oblike; slednjih gozdarska operativa ni sprejela.

Pojem gospodarski razred se je prvič pojavil pri izdelavi območnih načrtov za obdobje 1971-1980, in sicer le v postojnskem območju, saj jih takratna navodila za izdelavo načrtov niso predvidevala. Z njimi so klasificirali gozdove v območju glede na rastiščne in sestojne razmere. Kasneje se je ta pojem uveljavil tudi v gospodarskih enotah, čeprav so bili marsikje že takratni "obratovalni razredi"

oblikovani glede na rastiščne razmere. Slaba stran izraza "gospodarski razred" je v tem, da niti posredno ne pove, da gre za gozd. Od drugih možnih izrazov je najbolj primeren "rastiščnogojitvena enota". V obdobju stotih let se je vloga razredov spreminjala skladno z razvojem gozdarske stroke in zahtevami družbe do gozda.

2 KRITERIJI ZA OBLIKOVANJE GOSPODARSKIH RAZREDOV (GR)

Oblikovanje GR je sestavni del gozdnogospodarskega načrtovanja. Kriteriji za oblikovanje razredov izhajajo iz njihove vloge pri načrtovanju, še posebno v naslednjih načrtovalnih fazah:

- ugotavljanje stanja gozdov;
- analiza razvoja gozdov in preverjanje preteklega gospodarjenja;
- določitev gojitvenih ciljev, smernic, gojitvenih del in etata;
- evidentiranje opravljenih del in spremljanje razvoja gozdov.

Gospodarski razredi niso specifičnost načrtovanja v Sloveniji. Tudi v drugih deželah uporabljajo pri načrtovanju podobne kategorije, ki so prav tako oblikovane glede na rastiščne in sestojne razmere, ponekod pa členitev gozdov temelji na gozdni tipologiji (BONČINA 1989).

Najpomembnejša merila pri oblikovanju gospodarskih razredov so:

- rastiščne razmere,
- struktura gozdnih sestojev,
- vloga gozda in gozdnogospodarski cilji.

2.1 Rastiščne razmere

Že v prvem členu zakona o gozdovih je poudarjena zahteva po sonaravnem gospodarjenju in po zagotavljanju optimalnega delovanja gozdov (ZOG 1993). Tem zahtevam ugodimo le, če pri gospodarjenju z gozdovi in načrtovanju upoštevamo rastiščne razmere. Zahteve po okvirni enotnosti rastiščnih razmer v gozdovih posameznega GR izhajajo iz vseh faz načrtovalnega procesa. Tako pri ugotavljanju stanja gozdnih sestojev občutno izboljšamo kvaliteto zbranih informacij o drevesni sestavi, debelinski zgradbi, lesnih zalogah, vitalnosti,

zgradbi sestojev, itd., če se le-te nanašajo na gozdove, ki uspevajo v podobnih rastiščnih razmerah. Še strožje zahteve po podobnosti rastiščnih razmer gozdov posameznega razreda izhajajo iz druge faze načrtovalnega procesa, to je iz analize razvoja gozda in uspešnosti gospodarjenja v preteklosti. Ideje kontrolne metode in kognitivnega pristopa so že stalnica pri delu z gozdom. Za gozdnogospodarsko načrtovanje je prav gospodarski razred primeren okvir za uveljavljanje kontrolne metode, saj v razredu spremljamo razvoj gozdov, spoznavamo razvojne značilnosti, si pridobivamo skratka nove izkušnje in lahko predvidevamo nadaljnje razvojne trende. Da je to sploh mogoče, morajo biti rastiščne razmere v gozdovih istega razreda enotne, razredi pa relativno stalni. Drevesa so izjemno dolgoživa, vzroki za sedanjo strukturo gozdnih sestojev segajo nekaj desetletij ali celo stoletij v preteklost. Za sonaravno gospodarjenje je bistveno, da spoznamo naravne razvojne značilnosti gozdnih sestojev, jih izkoristimo in z gojitvenimi ukrepi le usmerjamo. Namesto razvojnim značilnostim sestojev pogosto dajemo prednost le njihovemu trenutnemu stanju. Tako marsikje vsakih deset let spreminjamo gospodarske razrede. Drobne spremembe ali popravki so nujni; z njimi želimo popraviti pomanjkljivosti iz preteklosti ali pa se prilagoditi spremenjenim razmeram. Kritične pa so takšne spremembe, ki popolnoma predrugačijo način oblikovanja razredov in s tem pretrgajo povezavo s preteklostjo.

Ena od osnovnih značilnosti prilagodljivega gospodarjenja z gozdovi je spoznavanje odzivov gozda na izvedene gojitvene ukrepe. Takšna analiza nam več pove, če so rastiščne razmere enotne. Z analizo si pridobimo izkušnje, s katerimi lahko po potrebi korigiramo gojitvene cilje, predvsem pa dopolnjujemo gojitvene smernice. Rastiščne razmere v gospodarskem razredu predstavljajo interval, v katerem lahko glede na večnamensko vlogo gozda in gozdnogospodarske cilje opredelimo gojitveni cilj. Gojitvene smernice morajo biti prilagojene ravnim značilnostim sestojev, ki so v veliki meri odvisne od rastiščnih razmer.

Vse omenjene načrtovalne faze kažejo, da je ena od osnov za oblikovanje razredov ustrezna členitev gozdnih rastišč. To nam omogoča fitocenološka karta, ki je izdelana običajno v merilu 1:10000. Prav v mezo merilu lahko pripišemo rastiščnim razmeram lastnosti relativnih konstant - rastiščne razmere lahko posplošimo (ROBIČ 1981). Med sintaksoni so lahko razlike v drevesni sestavi, zgradbi sestojev, rodovitnosti, pomlajevanju, v varovalnem pomenu, itd. Fitocenološka karta je zato lahko podlaga za oblikovanje gospodarskih razredov; nesmiselno pa bi bilo, da bi za vsak različen sintakson opredelili poseben razred.

Takšni poskusi so ponekod pripeljali do oblikovanja pretirano velikega števila GR, ki razvrednotijo njihov osnovni namen.

Enotnost rastiščnih razmer je tesno povezana s prostorsko razsežnostjo, oziroma z merilom. Četudi v prostorskem okviru gospodarske enote členimo rastišča na manjše in manjše rastiščne enote, se bodo v detajlu, torej v večjem merilu, ponovno pokazale razlike v rastiščnih razmerah. Te razlike so lahko tako velike, da v mikro merilu vplivajo na drevesno sestavo, rodovitnost rastišča in podobno. Pri uporabi fitocenoloških kart kot podlage za oblikovanje razredov je zato smiselno poudariti dve zahtevi (BONČINA 1989):

- s sintaksonom opredeljeno rastišče naj bo za gozdarje razločno prepoznavno;
- med sintaksoni, s katerimi oblikujemo razrede, naj bodo značilni razločki v gospodarsko pomembnih lastnostih. Posebej na karbonatnem substratu je bilo zaradi velikega vrstnega bogastva mogoče opredeliti veliko število sintaksonov, za katere pa ni nujno, da bi se med seboj razlikovali v gospodarsko pomembnih značilnostih.

Uporaba pojmov kot "homogenost rastišča" "rastiščno homogeni odseki" ali pa "rastiščno čisti odseki" ni primerna, ker zavaja in tudi ni združljiva z individualističnim pojmovanjem vegetacije. "Rastiščno homogenost" smo najpogosteje ocenjevali po številu različnih sintaksonov, vključenih v posamezen odsek. Govorimo lahko le o podobnosti rastiščnih razmer oziroma o relativno enotnih rastiščnih razmerah v gospodarskem razredu.

2.2 Struktura sestojev

KOŠIR (1979) je med tako imenovana gozdnogospodarska merila za izločanje odsekov prišteval drevesno sestavo, njeno spremenjenost ter starostno sestavo gozda (zgradbo gozdnih sestojev). Zahteva po podobnosti sestojev, ki jih uvrščamo v isti razred, je relativno manj pomembna kot zahteva po podobnosti rastiščnih razmer. Eden od razlogov za to je že v tem, da se sestoji veliko hitreje spreminjajo kot rastiščne razmere. Pa vendar zgolj fitocenološka osnova ni zadostna za oblikovanje GR, saj ne gospodarimo le z rastišči oziroma s potencialno vegetacijo, ampak s konkretnimi gozdnimi ekosistemi. Praktično so vsi gozdovi bolj ali manj spremenjeni zaradi človekovih posegov v preteklosti. Kriterija "struktura sestojev" ne smemo obravnavati le kot trenutni posnetek sestojev, pomembne so tudi razvojne značilnosti, ki so zaradi človekovih posegov

ali drugih vplivov različne. V imenu sonaravnega gospodarjenja pogosto nekoliko nekritično govorimo o naravni drevesni sestavi in naravni zgradbi sestojev, čeprav niti ne vemo natančno, kakšna naj bi bila, in tudi če bi jo poznali, bi ponekod trajalo stoletje in več, da bi se razvila naravna vegetacija.

Vse načrtovalne faze zahtevajo okvirno podobnost sestojev. Ta zahteva izstopa pri opredeljevanju gojitvenih ciljev in smernic. Gojitveni cilji in smernice imajo večjo težo, če jih opredelimo za podobne sestoje. In obratno, čim bolj so sestoji posameznega GR raznoliki, tem bolj okviren je gojitveni cilj in smernice.

Za oblikovanje razredov so pomembne značilnosti v sestavi in zgradbi sestojev, ki so trajnejše. Tako je drevesna sestava pomemben kriterij za oblikovanje GR v primeru, ko je naravna drevesna sestava znatno spremenjena. Takšni so, na primer, smrekovi nasadi ali pa degradirani in pionirski sestoji, kjer pričakujemo, da se drevesna sestava še dolgo ne bo spremenila. Po svoje nam o razvoju gozdov v gospodarski enoti lahko veliko pove podatek, kako se je spreminjala površina določenih razredov, predvsem površina smrekovih nasadov ali pa površina degradiranih sestojev, itd.

Tudi zgradba sestojev je lahko eden od kriterijev za oblikovanje razredov. Zgradba sestojev je delno odvisna od rastiščnih razmer in drevesne sestave ter od preteklega gospodarjenja. V preteklosti je bila vrsta gojitvenega obratovanja glavni kriterij pri opredelitvi razredov, medtem ko je danes manj pomemben. Tudi na terenu pogosto ni mogoče niti ni smiselno členiti gozdove glede na gojitveni sistem. Za dinarska jelova bukovja je značilno, da se prebiralni gozdovi na majhni površini prepletajo z enomernimi sestoji različnih razvojnih faz. Že dejstvo, da so jih urejevalci enkrat obravnavali kot prebiralne, naslednjič pa kot skupinsko raznomerne kaže na specifično zgradbo teh gozdov, ki jo lahko zadovoljivo upoštevamo na nivoju gojitvenega načrtovanja. Pogosto so v zasebnih gozdovih velike razlike v zgradbi sestojev že med posameznimi parcelami, kar lahko upoštevamo le pri gojitvenem načrtovanju.

Spremenjenost gozdov zaradi rabe v preteklosti se lahko kaže v spremenjeni ravnosti sestojev in rodovitnosti tal. Takšni so, na primer, gozdovi, ki nastajajo po opuščeni kmetijski rabi; zanje je informacija o potencialni rastlinski skupnosti le orientacijske narave.

2.3 Mnogonamenska vloga gozda in gozdnogospodarski cilji

V zadnjem stoletju so se zahteve do gozda spremenile in čedalje bolj poudarjamo večnamensko vlogo gozda. Da ne ostanejo različno opredeljene vloge gozda le na deklarativni ravni, jih je treba vgraditi v načrtovane gospodarske ukrepe. Socialne in ekološke vloge gozda največkrat predstavljajo določene omejitve pri delu z gozdom, ali pa zahtevajo posebno izbiro ukrepov. Valorizacija prisotnosti in poudarjenosti posameznih funkcij v gospodarski enoti je le prvi korak pri večnamenskem gospodarjenju. Kot kriterij za oblikovanja GR so pomembne tiste vloge gozda, ki se v času bistveno ne spreminjajo in niso prisotne le točkovno, oziroma na majhni površini. Takšen primer so varovalni gozdovi, za katere lahko oblikujemo poseben razred. WINKLER (1992) meni, da delitev gozdov na gospodarske, varovalne in gozdove s posebnim namenom postaja v mnogonamenskem gozdu anahronizem, zato naj bo pri mnogonamenskem gospodarjenju izločitev gozdov, v katerih je izjemno poudarjena ena ali več ekoloških ali socialnih funkcij, izjema. Vendar je tako za varovalno vlogo kot tudi za druge ekološke vloge gozda značilno, da so te funkcije povezane z rastiščnimi razmerami. Podobno ANKO (1995) meni, da so ekološke vloge gozda v bistvu izražene z naravnimi danostmi, pogosto kar z rastlinskimi združbami. Ponekod so oblikovali poseben razred, kjer je izrazito poudarjena lovnogospodarska vloga gozda in ga imenovali "prednostne površine za divjad"; takšen razred je združeval različne sukcesijske stadije gozda z določenim deležem travišč in vključeval območja zimovališč jelenjadi, za krepitev te vloge pa so potrebni specifični ukrepi.

Socialne vloge so odvisne predvsem od človekovih potreb, ki se lahko v času znatno spreminjajo, zato niso primeren kriterij za oblikovanje razredov, čeprav so možne tudi izjeme. Sicer pa v okviru razredov upoštevamo različne socialne in ekološke vloge gozda tako, da najprej z valorizacijo ugotovimo njihovo prisotnost in poudarjenost. Posamezne funkcije upoštevamo pri opredelitvi gojitvenega cilja in predvsem smernic (omejitev) za posamezni razred in/ali pri podrobnem načrtovanju v oddelkih in odsekih, kjer se pojavljajo. Z gojitvenim ukrepanjem spreminjamo gozdne sestojke, posredno pa celotno strukturo gozda, s tem pa vplivamo tudi na njegovo večnamensko vlogo. Na različne funkcije gozda v največji meri vplivamo z gojitvenimi ukrepi, sečnjo in spravilom. Vendar ti ukrepi ne zadostujejo vedno, zato je potrebno dopolniti vrste del, ki jih načrtujemo. Dodatni ukrepi za krepitev posameznih vlog gozda bodo po obsegu sicer neznatni v primerjavi z gojitvenimi deli, prispevali pa bodo k uveljavljanju

mnogonamenskega gospodarjenja. Za njihovo izvedbo so potrebna finančna sredstva, kar predvideva tudi zakon o gozdovih.

Z gozdnogospodarskimi cilji so opredeljene zahteve do gozda te pa se v isti gospodarski enoti med različno vrsto lastništva razlikujejo. Glede na lastništvo razlikujemo državne, zasebne in zadružne gozdove ter gozdove lokalnih skupnosti. Med različnimi lastništvii so pogosto velike razlike v drevesni sestavi in zgradbi sestojev, prav tako v zahtevah do gozda. Če to presojava z vidika načrtovalnega procesa, potem se razlike odražajo pri opredeljevanju gojitvenih ciljev in smernic, gojitvenih del in etata ter kasneje pri kontroli učinkov realizacije. Zato se zastavlja vprašanje, kako upoštevati lastništvo pri oblikovanju razredov. Največkrat dilem ni, ker je lastništvo v enoti enotno, ali pa se posamezna kategorija pojavlja v neznatnem deležu. Če popolnoma prevladuje eno lastništvo, potem lahko prikažemo druga le znotraj razreda. Le če so lastništva v enoti enakovredno zastopana in se med seboj ne prepletajo, ampak so prostorsko razmejena, je mogoče oblikovati tudi različne razrede glede na lastništvo.

3 OBLIKOVANJE GOSPODARSKIH RAZREDOV V PRAKSI

V Slovenije so rastiščne razmere zelo pestre, različno gospodarjenje z gozdovi v preteklosti pa dodatno povečuje raznolikost gozdov. Zato enotna gozdna tipologija v Sloveniji ni smiselna, saj ne bi ustrezala specifičnim razmeram v posameznih območjih in gospodarskih enotah. Oblikovanje razredov je potrebno prepustiti načrtovalcem v območjih, saj je to del načrtovanja samega.

Opisani kriteriji za oblikovanje razredov so jasni, če so prikazani ločeno. V praksi pa je treba navedene kriterije presojati hkrati, zato je oblikovanje GR stvar pragmatičnih kompromisov. Pri členitvi gozda na gospodarske razrede so nam lahko v pomoč nekateri premisleki:

1. V enoti ne smemo izgubiti preglednosti nad celoto, zato gospodarskih razredov ne sme biti preveč. Zahtevo po enotnosti rastiščnih in sestojnih razmer je potrebno razumeti primerno merilu gospodarske enote.

2. V relativno ohranjenih gozdovih so rastiščne razmere glavni kriterij pri oblikovanju GR. Kolikor bolj so sestoji predrugačeni, tem pomembnejši kriterij je "struktura sestojev".

3. Podrobnost izločanja odsekov naj bo skladna s podrobnostjo drugih informacij, ki jih pridobivamo z opisi sestojev in z metodo stalnih vzorčnih ploskev. Rastiščne razmere so pomembna informacija sama zase, vendar se z manjšo površino gozdov posameznega razreda slabša kvaliteta drugih informacij, predvsem tistih, ki jih pridobimo na stalnih vzorčnih ploskvah. Zato lahko podobne sintaksone uvrstimo v isti razred in v konkretnem odseku/oddelku posebej opozorimo na "manjšinski" sintakson. Če pa gre za specifično rastlinsko skupnost, jo lahko kljub majhni površini uvrstimo v poseben razred.

4. Kriteriji za oblikovanje razredov se morajo prilagoditi značilnostim gospodarske enote. Kompromisi so toliko večji, kolikor bolj je enota rastiščno in sestojno pestra.

5. Pri oblikovanju razredov v enoti je potrebno ohranjati primerljivost z drugimi enotami in omogočati smiselno združevanje v območne razrede.

6. Odseki naj ne bodo ovira za gojitveno načrtovanje. Temu mora biti prilagojena podrobnost izločanja odsekov. Oddelek ali odsek, ki je uvrščen v določen GR, je pogosto prostorski okvir za gojitveno načrtovanje. V merilu gojitvenega načrta se pokažejo v sestojni zgradbi in rastiščnih razmerah nove značilnosti, ki jih pri urejanju nismo upoštevali. Če si pri urejanju pomagamo z razvojnimi fazami in sintaksoni, potem se pri gojitvenem načrtu ukvarjamo s konkretnimi in raznovrstnimi sestoji in rastišči; sintakson je v tem merilu le okvirna informacija. V okviru odseka oziroma oddelka lahko oblikujemo eno ali več načrtovalnih enot ter upoštevamo interese posameznih lastnikov. Načrtovalne enote so v času lahko bolj spremenljive kot pa gospodarski razredi, ki naj bodo relativno stalna kategorija. Med načrtovalnimi enotami in gospodarskim razredom je informacijska in vsebinska povezava, ki smo jo v preteklosti slabo izrabljali.

7. Izhodiščno merilo za členitev gozdnih rastišč je merilo gospodarske enote in ne posameznega oddelka. Zato pri terenskem izločanju odsekov ni dovolj samo to, da so med odseki v posameznem oddelku opazne razlike v rastiščnih razmerah, ampak je potrebno odseke smiselno združiti na nivoju enote, tako da so med združenimi odseki manjše razlike v rastiščnih razmerah kot pa med odseki različnih razredov.

8. Pogosto je preveč poudarjen pomen ugotavljanja stanja. Vzdrževanje informacijskega sistema je le ena od vlog gozdnogospodarskega načrtovanja (GAŠPERŠIČ 1995), vendar ta faza načrtovalnega procesa ni sama sebi namen. Vse faze načrtovalnega procesa naj bodo med seboj usklajene. V tem kontekstu moramo presoјati tudi natančnost oblikovanja GR. Zastavlja se enostavno vprašanje, kako z oblikovanjem razredov vplivamo na celotno načrtovanje in tudi

na gospodarjenje z gozdovi. Pogosto so razmere takšne, da kljub natančnemu in strokovnemu izločanju GR, njihovemu označevanju na terenu in vzdrževanju mej, pa celi vrsti analiz ne moremo bistveno prispevati k boljšemu gospodarjenju z gozdovi; vložek dela bo neprimerno večji od učinka. Zato na oblikovanje GR v enoti vpliva intenzivnost gospodarjenja. Glede na razmere v enoti bomo zato ponekod natančno izločali odseke, ponekod bomo s členitvijo oddelkov na odseke upoštevali le najbolj opazne razlike v rastiščnih in sestojnih razmerah, ponekod pa bomo uvrstili celotne oddelke v GR. To je skladno tudi s programom razvoja gozdov, saj je ena od usmeritev za načrtovanje gospodarjenja z gozdovi: "intenzivnost načrtovanja mora biti prilagojena intenzivnosti gospodarjenja z gozdovi ter rabe gozdov in gozdnega prostora" (PRG 1996, str.989).

4 RAZPRAVA

Primerno oblikovani razredi prispevajo k boljši kvaliteti celotnega načrtovanja. Podobno kot ne moremo presojati kvalitete posameznega načrta le kot izdelka, tako tudi ne moremo presojati oblikovanih razredov samih zase, marveč le v okviru načrtovanja. V zvezi z oblikovanjem razredov kot tudi s celotnim načrtovanjem se zastavlja veliko vprašanj. Eno od ključnih je uporabnost načrta; uporabnost lahko opredelimo kot eno izmed meril za ocenjevanje kakovosti načrtovanja in posameznih načrtov. Peter Bachmann, profesor za urejanje gozdov na ETH v Švici takole razmišlja o uporabnosti: "Gozdnogospodarsko načrtovanje naj ne bo samemu sebi namen, naj ne bo ritual. Uspešno je lahko le, če so lastniki, vodje obratov, gozdarska služba, prostorski urejevalci in prebivalstvo prepričani v njegovo koristnost" (BACHMANN 1990, str.772). Misel je aktualna tudi za naše razmere. Realizacija načrtovanega poseka in gojitvenih del je v zadnjih letih nizka. Vzrokov za neučinkovitost je več, zagotovo pa izdelani načrti niso najpomembnejši. Neizvajanje načrtovanega postavlja pod vprašaj vsa opravljena dela pri izdelavi načrta, od ugotavljanja stanja, valorizacij, različnih analiz, različnih obveznih tabel. Zato se zastavlja vprašanje, ali pišemo lepe želje ali pa načrtujemo razvoj gozdov skladno s paradigmo večnamenskega in sonaravnega ter trajnostnega gospodarjenja z gozdovi. Slaba realizacija načrtovanega zagotovo povratno negativno učinkuje na kvaliteto načrtovanja. Tudi usmeritev iz programa razvoja gozdov, da namreč država financira in sofinancira dela v gozdovih na podlagi gozdnogojitvenih načrtov in drugih izvedbenih projektov (PRG 1996), ni skladna z vlogo, ki naj bi jo imelo

gozdnogospodarsko načrtovanje; če država potrjuje načrte, potem so le-ti edina primerna podlaga za financiranje in sofinanciranje del.

Smisel načrta je njegova uporabnost. Uporabnike lahko razdelimo v tri skupine - lastnike gozdov, javnost in gozdarsko službo. V načrtih so povezani javni in zasebni interesi. Javni interes za gozdove v najširšem pomenu je trajnost vseh gozdov in vseh njihovih funkcij (WINKLER 1992); glavni skrbnik javnih interesov je gozdnogospodarsko načrtovanje, pri tem so gospodarski razredi eden izmed pripomočkov za strokovno delo.

Pri načrtovanju moramo upoštevati interese lastnikov (ZOG 1993, 5.čl). Zasebni interes lahko upoštevamo pri opredeljevanju gozdnogospodarskih ciljev (vloge gozdov) ter kasneje pri gozdnogojitvenih ciljih in smernicah v posameznem razredu. Glede na večnamensko vlogo gozda bi morale biti v načrtu razvidne omejitve zasebnega interesa, na primer zmanjšan etat, dodatni ukrepi pri sečnji in spravilu ter podobno, kar bi bila osnova za določitev materialnih spodbud kot nadomestila za omejitve pri gospodarjenju. Načrt za gospodarsko enoto pa seveda ni neposredno uporaben za posameznega lastnika. Prvi vzrok je razdrobljenost gozdne posesti, drugi pa dejstvo, da so tudi pri večjih gozdnih posestnikih gozdovi uvrščeni v različne razrede ali celo v različne gospodarske enote. V Švici z načrti upoštevajo interes lastnikov, saj so ti združeni v posamezne lokalne skupnosti, ki imajo enotne interese. Velikost takšne gozdne površine je sto ali nekaj sto hektarjev. Ne izdelujejo pa načrtov za razdrobljeno zasebno gozdno posest, ki je bolj primerljiva z razmerami v Sloveniji. Pri nas je mogoče interese posameznih lastnikov v večji meri upoštevati pri gojitvenem načrtovanju, pa še tam je pogosto razdrobljenost posesti omejitveni dejavnik. Z večjo razdrobljenostjo posesti in večjim številom lastnikov postajajo interesi čedalje bolj raznovrstni. V takšnih razmerah naj bo skrb za javni interes še bolj poudarjena. Za večje posestnike pa je ena izmed aktualnih možnosti gozdnogospodarski načrt za celotno gozdno posest, ki bi v okviru javnih interesov temeljil predvsem na zasebnem interesu lastnika.

Povezovanje zasebnih in javnih interesov bo ena od ključnih nalog gozdnogospodarskega načrtovanja. Od uspešnosti izvajanja te naloge bo odvisna uporabnost načrtov in tudi potrebnost gozdarske službe. Pri tem pa bo potrebno jasno razmejiti pristojnosti, razlikovati kaj je nasvet, kaj je dopustno in kaj je obveza.

Za gozdarstvo lahko trdimo, da je izrazito konservativna dejavnost, še posebej to velja za gozdnogospodarsko načrtovanje. To ima dobre in slabe strani. Zagotovo pa drži, da se vsaka sprememba v sistemu načrtovanja, pa naj bo preiščena ali ne, po načelu vztrajnosti še dolgo časa pozna. Le pomislimo, kako so veliki urejevalci, kot sta bila na primer Hufnagl ali pa Schollmayer, vtisnili pečat gozdnogospodarskemu načrtovanju. Posledice vsake odločitve se poznajo daljši čas, pa naj bo to način oblikovanje razredov, prehod na drugačen informacijski sistem, spremenjena metoda vzorčenja, itd. Načrtovanje se mora spreminjati, po eni strani se mora načrtovanje prilagajati potrebam in možnostim, po drugi strani pa se mora tudi metodološko spreminjati. Orientirati se je potrebno na nove potrebe in ne na tradicijo, pravi BACHMANN (1990), kar še ne pomeni, da ne bi iz nje izhajali. Vse spremembe v gozdnogospodarskem načrtovanju naj bodo preiščene in, če se le da, preizkušene na vzorčnih primerih. Za takšno spreminjanje gozdnogospodarskega načrtovanja pa je potrebno plodno sodelovanje gozdarskih strokovnjakov iz vseh gozdarskih institucij, ki jih premoremo. Tudi to bi bil znaten prispevek k večji kakovosti dela v gozdarstvu.

5 SUMMARY

A stand type (site unit, forest type, ecosystem unit) is a tool of forest management planning in a management unit and district. Therefore, criteria for the formation of a stand type depend on specific planning phases. The process of the formation of stand types must take into account site characteristics, stand structure, and forest management objectives. One of the most important requirements for the formation of stand types is a proper forest ecosystem classification. When vegetation maps are used, it is vital that, first, a site defined by a syntaxon should be clearly recognisable by foresters and, second, that there should be essential differences between syntaxons regarding management features.

For the formation of stand types it is important to define more permanent characteristics of stand structure and composition. An important criterion is tree species composition, especially in cases when natural composition was significantly changed. Another criterion is stand structure, which depends on the past management and the silvicultural system. Changes in the forest due to the former use are also a criterion. They are reflected in changes in tree species composition, stand growth and soil fertility. For the formation of stand types, those forest functions are of importance that do not change considerably over time and are to be found in a larger area. Such functions are protective functions and other ecological functions of the forest, which are often congruent with natural conditions, i.e., plant communities. Social functions of the forest, in general, do not represent a suitable criterion, since they change significantly over time. The above mentioned criteria are easily recognisable if presented individually. In practice, however, they have to be dealt with as a whole. A uniform approach to the formation of stand types is not recommended. It is better to let planners in forest districts form stand types with regard to stand conditions. Some suggestions that could be of assistance to the formation of stand types are put forward: forest management units should be considered as a whole, stand structure is an important criterion if a stand was

considerable changed, and stand types in one forest management unit must be comparable to classes in another unit. Management intensity should also be taken into account. Forest management planning must be useful and must unite private and public interests. Properly formed stand types may contribute to that purpose.

6 VIRI

- ANKO, B., 1995. Funkcije in vloge gozda. BTF, Oddelek za gozdarstvo, Ljubljana, 181s.
- APLET, G.H., JOHNSON, N., OLSON, J.T & SAMPLE, V.A. eds., 1993. Defining sustainable forestry. Island press, Washington, 328s.
- BACHMANN, P., 1990. Forsteinrichtung und Walderhaltung. Schweiz. Z. Forstwe. 141, 6, s.415-430.
- BACHMANN, P., 1995. Grundsätze bei der Realisierung forstlicher Planungskonzepte. Schweiz. Z. Forstwes. 146, 10, s.769-776.
- BONČINA, A., 1989. Razvoj, vloga in oblikovanje gospodarskega razreda kot načrtovalnega pripomočka. Zbornik gozdarstva in lesarstva 33, Ljubljana, s.27-58.
- GAŠPERŠIČ, F., 1995. Gozdnogospodarsko načrtovanje v sonaravnem ravnanju z gozdovi. BTF, Oddelek za gozdarstvo, Ljubljana, 403s.
- GAŠPERŠIČ, F., 1994. Organsko-probabilistični koncept v načrtovanju sonaravnega gospodarjenja z gozdovi. Zbornik gozdarstva in lesarstva 44, Ljubljana, s.179-214.
- GAŠPERŠIČ, F., KOTAR, M., MLINŠEK, D. & POGAČNIK, J., 1993. Dileme nadaljnega razvoja gozdnogospodarskega načrtovanja v Sloveniji. BF, Oddelek za gozdarstvo, Ljubljana, 30s.
- GAŠPERŠIČ, F., KOTAR, M., MLINŠEK, D. & ROBIČ, D., 1994. Odgovor na reakcije, sprožene z "Dilemami nadaljnega razvoja gozdnogospodarskega načrtovanja v Sloveniji. GozdV 52, 2, s.95-101.
- KOŠIR, Ž., 1979. Fitocenologija kot izhodišče za gospodarjenje z gozdovi na naravnih temeljih. V: Gozdnogospodarsko načrtovanje - integralni del družbenega planiranja. SIS za gozdarstvo, Ljubljana, s.107-146.
- PRG, 1996. Program razvoja gozdov v Sloveniji. Ur. l. RS, št. 14/96.
- ROBIČ, D., 1974. Fitocenoza, biocenoza, biogeocenoza in ekosistem. Gozdarski vestnik 32, 2-4, Ljubljana, s.77-86.
- ROBIČ, D., 1981a. Gozdno rastišče kot pojem in strokovni izraz doma in na tujem. V: Intenziviranje in racionaliziranje gospodarjenja z gozdovi v SR Sloveniji. Gozdarski študijski dnevi, Novo mesto, Ljubljana, s.81-91.
- ROBIČ, D., 1981b. Racionalnost gozdne proizvodnje in gozdna rastišča. V: Intenziviranje in racionaliziranje gospodarjenja z gozdovi v SR Sloveniji. Gozdarski študijski dnevi, Novo mesto, Ljubljana, s.93-103.
- VESELIČ, Ž., KOVAČ, F., STERLE, J., JEŽ, P., HABIČ, E. & PERKO, F., 1993. Stališče GG Postojna do "Dilem nadaljnega razvoja gozdnogospodarskega načrtovanja v Sloveniji. GozdV 51, 4, s.207-214.
- VESELIČ, Ž. & GOLOB, S., 1994. Predlog sistema gozdnogospodarskega načrtovanja. V: Strokovna izhodišča za pripravo pravilnikov o gozdnogospodarskem, gozdnogojitvenem in lovskogojitvenem načrtovanju. Zbornik posvetovanja ZGDIT, Ljubljana, s.21-44.
- WINKLER, I., 1992. Družbeni in ekonomski vidiki mnogonamenskega gospodarjenja z gozdovi. Zbornik gozdarstva in lesarstva 40, Ljubljana, s.99-122.
- ZOG, 1993. Zakon o gozdovih. Ur. l. RS, št. 30/93.